

SKOLPORTENS NUMRERADE ARTIKELSERIE
FÖR UNDERVISNING, LÄRANDE OCH LEDARSKAP

”DÅ FRÅGAR JAG OFTAST LÄRAREN HÄR I STÄLLET”

Reflektioner kring samspelet
mellan undervisande lärare och
handledare vid fjärrundervisning

FÖRFATTARE:

Fredrik Freud

SKOLPORTEN

LEDA & LÄRA

9/2022

Tack till

*Lena för att du såg mig då
Kattis för att du tror på mig nu
Eleanor för att du finns där för mig*

SAMMANFATTNING

FJÄRRUNDERVISNING I GRUNDSKOLAN utmärks av att eleverna är i skolans lokaler tillsammans med en handledare medan den undervisande läraren samtidigt befinner sig någon annanstans (prop. 2014/15:44). Artikelns huvudsyfte är att reflektera över Värmdös skärgårdsskola medverkan i Skolverkets försöksverksamhet för fjärrundervisning och belysa betydelsen av en handledare i det mottagande klassrummet. Utifrån enkätundersökningar, semistrukturerade gruppintervjuer, deltagande observationer och auskultationer samlas erfarenheter och tankar kring handledarrollen. Studien lyfter fram vikten av att jobba tydligt med informativ kommunikation i relation mellan undervisande lärare och handledare. Att lektionerna har tydlig struktur. Samt transparens i relationen mellan handledare och fjärrlärare.

Fredrik Freud är lärare i SO och svenska för åk 6–9 och arbetar på Värmdö skärgårdsskolors rektorsområde på Värmdö. E-post: fredrik.freud@varmdo.se

Denna artikel har den 4 februari 2022 accepterats för publicering i Skolportens numrerade artikelserie för utvecklingsarbete i skolan. Artikeln har granskats av en forskare som ingår i Skolportens granskargrupp.

Fri kopieringsrätt i ickekommersiellt syfte för kompetensutveckling eller undervisning i skolan och förskolan under förutsättning att författarens namn och artikelns titel anges, samt källa: Skolportens artikelserie. I övrigt gäller copyright för författaren och Skolporten AB gemensamt.

Denna artikel är publicerad i Skolportens artikelserie Leda & Lära:
www.skolporten.se/forskning/utveckling/

Aktuella Författaranvisningar & Skrivregler:
www.skolporten.se/forskning/skolutveckling/skolportens-utvecklingsartiklar/

Vill du också skriva en utvecklingsartikel? Mejla till redaktionen@skolporten.se

INNEHÅLL

INLEDNING	7
BAKGRUND	9
SYFTE, METOD, METODDISKUSSION OCH ANALYS	11
Syfte	11
Metod	11
Metoddiskussion	13
Analys	13
RESULTAT	15
Kommunikation	15
Tydlighet kring lektionsupplägg	16
Inkludering	17
Transparens	19
SAMMANFATTNING	21
DISKUSSION	23
Vad visar resultaten	24
PRAKTISKA IMPLIKATIONER	27
REFERENSLISTA	29
APPENDIX	31
Bilaga 1	31
Bilaga 2	31
Bilaga 3	32
Bilaga 4	32
Bilaga 5	33
Bilaga 6	33

INLEDNING

ARTIKELN ÄR EN samling erfarenheter som bygger på bedriven fjärrundervisning vid Värmdö skärgårdsskola. Med fjärrundervisning åsyftas i det här fallet att undervisningen sker i realtid där eleverna och undervisande lärare är åtskilda i rum, men inte i tid (SOU 2017:44). Till skillnad mot distansundervisning som kan innebära att elev och lärare är åtskilda i rum och tid (SOU 2012:76).

Skollagen (SFS 2010:800) definierar fjärrundervisning med att undervisningen sker interaktivt med hjälp av information- och kommunikationsteknik. Vidare specificeras i skollagen att fjärrundervisningen ska ske i skolans lokaler med elever anförda av en handledare (SFS 2010:800). Handledaren ska i grundskolan finnas närvarande där eleverna befinner sig. Vem som ska vara handledare, eventuellt krav på utbildningsnivå eller på erfarenhet specificeras inte.

När försöksverksamheten drog i gång fanns redan kravet på en handledare i det mottagande klassrummet. Den här artikeln är ett försök att samla in upplevda erfarenheter och ringa in vad hen har gjort och vad som har fungerat.

Studien lägger fokus på erfarenheterna av fjärrundervisning i den form som bedrivits vid skolan, innan lagen om fjärrundervisning trädde i kraft. Därmed fyller artikeln ytterligare en funktion, att försöka förstå skolans bidrag till fjärrundervisningens historia, vår historicitet (Gadamer 1960/2004). Genom att dokumentera arbetet med fjärrundervisning kan artikeln bli en förstahandskälla, ett samlat dokument, över upplevda erfarenheter kring handledarrollen.

Det mediala intresset för försöksverksamheten med fjärrundervisningen på Värmdö Skärgårdsskola har resulterat i tidningsartiklar, teveinslag och reportage. I reportaget *Fjärrundervisning håller skärgårdsskolan öppen* av Gustaf Rosensköld i tidningen *Läraren* (Läraren, 2018) intervjuar Rosensköld eleverna i klassrummet, i artikeln tydliggörs elevernas syn på fjärrundervisning och fokuserar bland annat på svå-

righeterna med att, på ett enkelt sätt kommunicera med sin lärare.

Kommunikationen mellan elev och lärare kan bli lite frånvarande och då fyller handledaren en naturlig roll för elevernas frågor och svar.

Man måste lyssna noggrannare och verkligen vara med. Om man missar något nu är det svårare att fråga läraren på rasten eller bara ta upp det igen, säger eleven Felicia Pettersson.

Justas Jucys är inne på samma spår.

– Läraren kan inte förklara något tyst om du inte förstår. Om något ska förklaras högt kan det bli jobbigt för andra att koncentrera sig, säger han.

Men för honom brukar det här inte vara något problem i praktiken.

– Då frågar jag oftast läraren här i stället.

BAKGRUND

ÅR 2014 BILDADE dåvarande Skärgårdsskolorna och Djurö skola ett gemensamt rektorsområde.

Lagen om legitimationskrav på lärare trädde i kraft året därpå. Pensionsavgångarna hade under de senaste åren varit höga vid skolan och likt många andra huvudmän blev det svårt att rekrytera legitimerade lärare. För Skärgårdsskolorna blev detta extra kännbart då få lärare förväntas undervisa i fler ämnen för att klara den del av undervisningen som ligger på öarna. Tidigare har lärarna på öarna fått ansvara för undervisning i fler ämnen än de som låg i ämnesbehörigheten. Eftersom elevunderlaget är lågt och skolorna ligger på öar utan broförbindelse med fastlandet var det svårt att locka utbildad personal till skolorna i skärgården.

Värmdö skärgårdsskola är samlingsnamnet på en grundskola i Värmdö kommun utanför Stockholm. Skolan består av fyra enheter med ca 400 elever fördelade från förskoleklass till årskurs 9. Skolorna är belägna i Stockholms skärgård på öarna Djurö, Runmarö, Möja och Svartsö.

Skolans största enhet är Djurö skola som är belägen på den enda ö med broförbindelse till fastlandet. Skolan grundades i slutet på 1800-talet och inhystes i ett tidstypiskt gult trähus, som idag är Djurö kyrkas expedition. Skolan byggdes till med en tegelbyggnad som stod klar 1961, under 1970-talet ökade elevantalet vilket gjorde att det uppfördes baracker på skolgården, dessa står kvar och används som undervisningslokaler än i dag. I slutet av 1990-talet utökades verksamheten med ett högstadium och då tillkom en faluröd träbyggnad år 2000.

Runmarö har haft skolverksamhet sedan 1846 då den första skolan öppnade. Den nuvarande skolbyggnaden är uppförd 1953 och finns i Uppeby. Skolan är en F-9 skola med ca 15 elever som främst kommer från Runmarö, men även från Sandhamn, Harö samt Uvön. Skolan har tre lärare som undervisar åldersintegrerade elevgrupper samt en fritidspedagog. Eleverna på högstadiet läser några av ämnena på Djurö skola

fördelat på tre dagar i veckan och får fjärrundervisning i SO, hemkunskap och moderna språk.

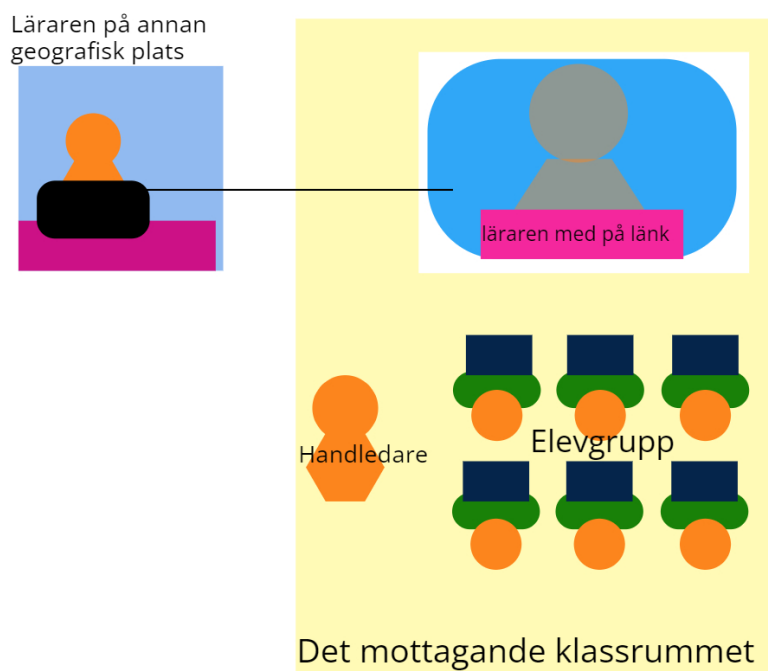
Möja har också haft skolverksamhet sedan slutet på 1800-talet. Den nuvarande skolbyggnaden är byggd under 1920-talet i tidstypisk stil, falu rödfärg och vita knutar. Skolan utökades med ett högstadium under början på 1980-talet och för att möta det ökade elevantalet tillkom då en tillbyggnad. På skolan finns fyra lärare och totalt ca 17 elever. Eleverna kommer från Möja, Södermöja och Granholmen. Eleverna på högstadiet läser, precis som eleverna vid de övriga skolorna i skärgården, en del ämnen på Djurö skola fördelat på tre dagar under veckan och får fjärrundervisning i SO, hemkunskap, moderna språk och idrott.

Svartsö skola stod färdig 1897 och består av en skolsal samt tillhörande lärarbostad inrymd ovanför skolsalen. 1922 utökades skolan med en ny lärarbostad i nationalromantisk stil. Idag bedriver låg- och mellanstadiet undervisning i den byggnaden. Högstadiet bedriver undervisning i den tillbyggnad till skolbyggnaden som uppfördes 1973, skolsalen inhyser även öns bibliotek samt grupprum. Skolan har tre lärare samt en fritidspedagog. Det finns ett tjugotal elever som kommer från öarna i mellanskärgården: Svartsö, Grinda, Trångholmen, Lådna, men också från Ingmarsö, som tillhör Österåkers kommun. Eleverna på högstadiet läser en del ämnen på Djurö skola fördelat på tre dagar i veckan och får fjärrundervisning i SO, hemkunskap, moderna språk och idrott.

För att säkra likvärdighet och behörighetskraven i skärgårdsskolorna, såg dåvarande skolledning att fjärrundervisning skulle bli ett redskap för Värmdö skärgårdsskola. Därför ansökte Värmdö skärgårdsskola 2015 till Skolverkets pilotprojekt kring fjärrundervisning.

Försöksverksamheten vid Värmdö skärgårdsskola började med fjärrundervisning i de naturorienterade ämnena 2015 och från 2017 utökades försöket med fjärrundervisning även i de samhällsorienterade ämnena. Den undervisande, legitimerade läraren befann

Figur 1: Enkel illustration över hur fjärrundervisningen organiserats. Läraren befinner sig på annan geografisk plats. Eleverna sitter i ett klassrum och ser läraren uppkopplad på storbildskärm. Eleverna arbetar parallellt på egna datorer uppkopplade mot Google Classroom och digitala resurser.Handledaren är rörlig i rummet samtidigt som hen sköter tekniken.

sig då på en ö och undervisade via Google Hangout elever som befann sig på en annan ö-skola. I klassrummen på de mottagande öarna fanns en storbildskärm samt en handledare som hjälpte eleverna och som skötte teknik och att skriva på tavlan.

Dåvarande skolledning tog fram ett ledord för fjärrundervisningen på Värmdö skärgårdsskola där de önskade att fjärrlektionen till så stor del som möjligt skulle påminna om en ”vanlig lektion”. Rektorns tanke var att ta bort fokus från eventuell rädsla för teknikstrul och istället låta lärarna fokusera mer didaktiskt på den nya undervisningsformen. Det var önskvärt från skolledningens sida, att läraren föreläste, gav uppgifter, ställde frågor och att eleverna aktivt skulle delta vid lektionstillfället. Ett exempel på detta var när dåvarande NO-läraren instruerade dissekering av en fisk via Google Hangout, här blev handledaren i det mottagande rummet lärarens förlängda arm i förberedandet och vid utförandet av dissekeringen.

Skolan hade redan arbetat med Google Apps for Education. Den undervisande läraren och eleverna var vana vid att arbeta digitalt.

Trots den erfarenhet som fjärrundervisningen har tillfört lärare, handledare och elever vid Värmdö skärgårdsskola är fjärrundervisning i grundskolan fortfarande en relativt ny företeelse i Sverige, vilket innebär att det ännu inte finns mycket vetenskaplig kunskap

och beprövad erfarenhet om fjärrundervisning i svensk grundskola. Detta konstateras bland annat av Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, remissvar (SOU 2012:76, s.187).

I en forskningsöversikt som Skolverket publicerade 2002 (SOU 2012:76s.187), menar verket att de erfarenheter av distansundervisning som samlats under åren i huvudsak kommer från distansundervisning av vuxna. Detta talar för att det behövs forskning och försöksverksamhet för att få kunskaper om hur fjärrundervisning kan fungera för grundskolans elever med anledning av den då pågående försöksverksamheten.

Vidare konstateras att det fortfarande finns alltför lite forskning kring det vi kallar fjärrundervisning (SOU 2017:44 s.168). I den samma statliga offentliga utredningen nämns dock att det bedrivits internationell forskning (U.S. Department of Education 2010). Problematiken som lyfts fram är att den amerikanska forskningen börjar bli till åren och att de resultat som presenteras beskriver en annan form av onlineundervisning än den definition för fjärrundervisning som ges av Skolverket (SOU 2017:44 s.168). Den samlade upplevda erfarenhet och kunskap som Värmdö skärgårdsskola besitter är viktig att dela med sig, dels som stöd i att utveckla fjärrundervisningen lokalt, dels som bidrag för fortsatt forskning.

SYFTE, METOD, METODDISKUSSION OCH ANALYS

SYFTE

STUDIENS SYFTE ÄR att vidareutveckla kunskapen om handledarens roll i fjärrundervisning och fokusera på hur handledarrollen definieras. Vidare syftar artikeln till att öka kunskapen kring undervisning i digitala miljöer. Detta görs genom att besvara följande frågeställningar:

- ★ Hur har lärare och handledare arbetat under försöksverksamhetens?
- ★ Vilka behov upplever de tillfrågade handledarna och lärarna uppstår vid fjärrundervisning?

METOD

STUDIEN LYFTER FRAM uppfattningar kring handledarens roll i fjärrundervisning med fokus på arbetet som utförts på Värmdö skärgårdsskola under tiden försöksverksamheten pågick från höstterminen 2016 till vårterminen 2021. Studien belyser detta genom att lyfta fram lärares, handledares och elevers syn på handledaren i rummet. Inledningsvis behandlas valet av metod, därefter följer en diskussion om metodvalet.

Den data som ligger till grund för studien var från början tänkt att användas som dokumentation för att utveckla den egna verksamheten. Allt eftersom tiden gick, uppstod en önskan om att skriva en utvecklingsartikel. När man började analysera den insamlade data, uppstod ett behov i verksamheten att komplettera informationen. Studien har därmed befunnit sig i en hermeneutisk spiral, där artikeln började växa fram.

Studien vilar på en hermeneutisk ansats. Segolsson (2011, s.75) skriver att hermeneutikens uppgift är att synliggöra förståelsens pendling mellan del och helhet, mellan det kända och okända. Från början var tanken inte att det material som samlades in skulle resultera i en artikel. Men eftersom den insamlade datan väckte nya frågor som kunde fördjupas mer, befann skolan sig i en hermeneutisk spiral. Därför blev arbetet med försöksverksamheten ett dokument som växte mer och mer och det kan liknas med den hermeneutiska spiralen där tolkning leder till nya insikter, som leder till nya frågor som kan tolkas och som ger ytterligare fördjupade insikter.

Under tiden skolan deltagit i Ifousprogrammet har skolan arbetat strukturerat för att öka förståelsen kring verksamheten utifrån olika arbetsområden inom programmet. Dessa arbetsområden har bidragit med

Figur 2: Tidslinje av datainsamlingen över tid.

att skolan valt att fokusera på verksamheten genom att titta närmare på den digitala lärmiljön, virtuellt relationsskapande samt betyg och bedömning online. För att få tillgång till pedagogernas, handledarnas och elevernas erfarenheter kring fjärrundervisning och handledarrollen har olika datainsamlingar över längre tid använts.

URVAL

Lärarna som förekommer i datainsamlingen har gemensamt att de vid tillfället arbetade med i någon form med fjärrundervisning inom försöksverksamheten på Värmdö skärgårdsskola. För att underlaget skulle få relevans tillfrågades enbart de lärare som varit schemalagda som fjärrundervisande lärare. Övrig personal har inte blivit tillfrågad att delta i frågeställningarna. Urvalet av respondenter är alltså strategiskt, då de som deltar i studien är de som varit aktiva som lärare, handledare och elever vid skolan under tiden försöksverksamheten pågick.

I underlaget för datainsamlingen har totalt 11 lärare, 7 handledare samt 21 elever i åldrarna 11–16 år ingått. Eleverna läser årskursintegrerat åk 6–9. För att komplettera data beslöts att även de elever som har upplevelser av undervisning både med och utan handledare i rummet skulle få svara på enkäter och delta i diskussioner.

DATAINSAMLING

Arbetet med att dokumentera skolans deltagande i försöksverksamheten med fjärrundervisning inleddes med en enkätundersökning riktad till elever (bilaga

1) och undervisande lärare (bilaga 2) under hösten 2018. Enkätens frågor grundar sig på kommunens årliga enkätundersökning som går under namnet *Våga visa*. Enkäten bestod av 17 frågor riktade till eleverna och 14 frågor till undervisande lärare. Syftet var att utvärdera fjärrundervisningen. De elevkommentarer som finns ger en indikation på hur respondenterna upplever fjärrundervisningen. Resultatet från enkäten blev också början på denna artikel.

Som Hallberg (1978) beskriver hermeneutiska cirkeln blev enkäten starten till den här artikeln. Vidare beskriver Hallberg (1978) en sådan metod som att ett noggrannare studium av delarna kan inverka på och justera tolkningen av helheten, som i sin tur ställer delarna i ett nytt perspektiv. Tolkningarna av svaren från de genomförda enkäterna väckte intresset att ytterligare kartlägga arbete kring handledarens roll.

För att få en bredare och mer fördjupad bild av försöksverksamheten genomfördes löpande observationer, där handledares interaktion med elever och lärare, samt aktivitet särskilt studerades. De observationer som genomfördes fokuserade på handledaren i rummet, hur hen rör sig och hur hen integrerar med lärare och eleverna. Observationer har också fokuserat på den digitala lärmiljön och hur läraren använder den, parallellt med iakttagelser och reflektioner över handledarrollen.

Med observationerna som grund gjordes ytterligare en enkätundersökning riktad till elever (bilaga 3), lärare (bilaga 4) och handledare (bilaga 5). Enkäten bestod av öppna frågor där respondenterna anonymt har fått reflektera över goda och mindre goda erfarenheter av fjärrundervisningen.

Slutligen samlades lärare och handledare för se-

mistrukturerade gruppintervjuer (bilaga 6). Respondenterna är de lärare på skolan med erfarenhet av fjärrundervisning och de som har erfarenhet av handledarrollen under tiden som försöksverksamheten pågick. Dessa gruppintervjuer har spelats in och transkriberats. Gruppintervjuerna utfördes i syfte att försöka fördjupa kunskapen om handledarens roll utifrån deras erfarenheter.

Datainsamlingen har skett under perioden höstterminen 2018 till vårterminen 2021. De svar som samlats in har analyserats och bidragit med erfarenheter och tankar kring arbetet med fjärrundervisning. Svaramaterialet har gått igenom flera gånger. Utifrån

svaren väcktes flera tankar och genom observationer och studier av verksamheten ökade den interna kunskapen om skolans arbete med fjärrundervisning. Samtidigt väcktes nya frågeställningar som resulterade i ytterligare en enkät. Enkäter och transkriberingar har bearbetats genom en innehållsanalys, där svaren har sorterats utifrån teman som gick att utläsa i svaren. När tanken på att skriva en artikel väcktes, gick materialet igenom ytterligare en bearbetning för att leta efter likheter och skillnader mellan insamlade data i syfte att öka kunskapen om handledarens roll i fjärrundervisningsklassrummet.

METODDISKUSSION

DATAINSAMLINGEN HAR FÖLJT Vetenskapsrådets definition av forskningsetik och forskningens tillvägagångssätt (Vetenskapsrådet, 2017). De resultat som ligger till grund för artikeln har föregåtts av kontinuerliga etiska överväganden. Värmdö skärgårdsskola är en liten enhet och respondenterna blir lättidentifierade. Arbeta med avidentifieringen av respondenterna och val av citat är viktigt. De enkäter som gått ut har varit elektroniska och utfördes anonymt, till den grad att det inte går att koppla respondent med svar. Det kan finnas problematik kring anonymitet på grund av den mindre skala av enkätsofattningen, men svaren har varit samstämmiga, vilket gör det enklare att avidentifiera enskild individ och i stället fokusera på informationen som framkommer.

Vid gruppintervjuerna separerades handledarna och fjärrlärarna åt, detta i ett försök att komma åt huruvida de tänker ungefär likadant eller om deras

tankar skiljer sig åt. De frågeställningar som ställts var likvärdiga för att svaren skulle kunna ställas mot varandra.

Det finns en närhet mellan kollegorna samt mellan vuxna och elever på skolan, vilket resulterar i både förr- och nackdelar. En av fördelarna är att det är lättare att komma ner på djupet och våga utveckla respondenternas svar. Jag som intervjuare har insyn i verksamheten vilket höjer validiteten i svaren. Respondenterna får svårt att ge bilder av verksamheten som inte stämmer. En nackdel blir eventuellt att respondenterna känner sig i underläge gentemot kollegan som blir en forskare. I utformandet av fokusgruppsintervjuerna har det givits lika mycket möjlighet till talutrymme. Respondenterna använde liknande talarrundor som är brukligt i annat kollegialt samtal på skolan.

ANALYS

ATT DOKUMENTERA ARBETET med försöksverksamheten var en naturlig del av skolans deltagande i Skolverkets försöksverksamhet för fjärrundervisning. Den första enkätundersökning var riktad till lärare och elever som var aktiva i fjärrundervisningen. Svaren bidrog

till att bättre förstå fjärrundervisningen och om det var nödvändigt med handledare i det mottagande rummet.

Genom observationer av undervisningstillfällen undersöktes handledarens agerande i det mottagande

rummet. Med handledarrollen i fokus observerades hur hen integrerar med eleverna i klassrummet, men också hur hen fungerar gentemot fjärrundervisande lärare.

I ett försök att bredda svaren och samla in mer dokumentation genomfördes en ny enkät – riktad till lärare, handledare och elever. Denna gång fick även handledarna möjligheten att reflektera över sin roll.

Tiden för försöksverksamheten tog slut, men det innebar inte att skolan avslutade det pågående arbetet med fjärrundervisning. Gruppintervjuer genomfördes för att dokumentera erfarenheter och tankar

kring handledarens roll samt lärares och handledarens förväntningar på varandra.

Materialet gicks igenom ett flertal gånger. Första genomläsningen för att hitta mönster, därefter flera genomläsningar för att hitta återkommande begrepp och ytterligare genomläsningar för att urskilja om svaren behöver en förklaring eller om de kan stå för sig själva. Svaren har kategoriserats och teman har identifierats. Dessa teman bygger på kunskaper om den verksamhet som bedrivits samt de situationer och exempel som har analyserats (Bryman, 2018).

RESULTAT

AMBITIONEN MED ANALYSEN av materialet var att hitta gemensamma nämnare och kategorisera svaren under framträdande teman. I de enkäter som besvarats samt i de gruppintervjuer som genomförts går det att ur-

skönja fyra huvudteman som respondenterna lyfter fram. Dessa är kommunikation, tydlighet, inkludering och transparens.

KOMMUNIKATION

I SAMTALEN MED de tillfrågade lärarna och handledarna återkommer ofta respondenterna till vikten av en god kommunikation. Det finns en inbyggd teknikorolighet hos personalen som lyfter behovet att tillsammans kontrollera tekniken innan lektionsstart, men också gå igenom material på plats och se till att allt är förberett inför lektionen. Analysen visar att kommunikation som naturligt sker i mötet med klassen i det analoga klassrummet, utblir i det digitala klassrummet.

Avsaknaden av visuell feedback är överlag en vanligt förekommande utmaning för alla lärare. När vi presenterar direkt för en publik i samma rum kan vi anpassa vårt innehåll i undervisningen beroende på visuell feedback från publiken. (enkätsvar, lärare)

Fjärrundervisning sker i en form av semidigitalt klassrum, där elevgruppen är samlad, men läraren befinner sig på en annan geografisk plats. Respondenterna är överens om att det inte behövs särskilt mycket för att få till en god kommunikation kring undervisningen.

Jag tror inte det behövs så mycket tid, eller effort för att man skulle kunna göra ett tillräckligt bra jobb på plats. Det är ett mejl innan eller ett telefonsamtal så skulle man ju ha det okej är det här vi ska göra, vad förväntas av mig, vad förväntas av eleven och sen så ska man liksom bistå det. (intervju, handledare)

Mina erfarenheter av god kommunikation är enkel och snabb kommunikation. Det kan handla om att se till att det finns material innan lektionen eller att kopiera upp underlag innan. Det har bäst kommunicerats via sms dagen innan eller ett kort meddelande via mejl. Handledaren är snabb på att återkoppla och vi känner oss mer förberedda. (enkätsvar, lärare)

Det upplevs en skillnad i det digitala mötet mot den närvaro som finns när ett möte sker i ett fysiskt rum. Bakom varje handledare finns en person med egna upplevelser, erfarenheter av den pågående lektionen. Även om kommunikationsmöjligheterna är många, visar analysen att respondenterna efterfrågar en tydligare kommunikation.

Å andra sidan, i fjärrundervisning finns inte den här typen av interaktion, men det är möjligt på andra sätt genom e-post, chattar, forum och webbseminarier. (enkätsvar, lärare)

Det får inte bli för långa återkopplingar och reflektioner över den lektion som varit. Det mesta ska ju faktiskt skötas av läraren, och jag som lärare bör anpassa min undervisning till det digitala klassrummet. Men ibland behöver jag hjälp av handledaren och då är det skönt att via enkelt. Allt behöver inte vara så komplicerat jämt. (enkätsvar, lärare)

Den digitala kompetensen hos undervisande läraren är betydelsefull. Fungerar den väl går den obemärkt förbi, men då den inte fungerar får handledaren en viktig roll för eleverna och i undervisningen. I en av enkäterna uttrycker sig en elev genom följande citat.

Ibland kan fjärrläraren vara trög och inte fatta hur man gör. Men då kan den som är med oss hjälpa och säga vad vi ska göra. (enkätsvar, elev)

Jag tänker att vi lärare måste våga testa. Det finns ju så otroligt mycket hjälpmedel och program därute som vi i våra invanda mönster inte vågar på att testa. Ibland måste man ju misslyckas för att kanske lyckas nästa gång. (enkätsvar, lärare)

Handledarens egen uppfattning av sin roll blir att vara den drivande vuxne i rummet och förutom att hålla ordning, dela ut material och avstyra bråk ska handle-

daren vara positiv och professionell i sitt förhållnings-sätt till den undervisande läraren. En lärare kallar det för att handledaren ska vara ”energin i rummet” och syftar på att handledaren entusiasmerar eleverna.

... att vara den här ”energin” och den som känner av stämningar i rummet, det är ju väldigt svårt att ta på dom bitarna. (intervju, lärare)

En annan lärare jämför samspelet mellan handledaren och läraren som en dans.

När samspelet mellan mig (läraren) och handledaren fungerar är det ingen skillnad på fjärrundervisning eller närundervisning. Handledaren och jag (läraren) blir ett. Det är nästan som att dansa, läraren för och handledaren följer. Det gäller att hitta rytmen. (enkätsvar, lärare)

TYDLIGHET KRING LEKTIONSUPPLÄGG

ATT HANDEDAREN VET vad hen ska göra och vad som kommer närmast under lektionen, nästa lektion eller under arbetspasset är önskemål från både handledare och lärare. Respondenterna menar att tydlighet mellan aktörerna är viktigt. Vidare framgår att handledaren ska tydliggöra för eleverna vad som ska göras under lektionen.

Handledarens roll ska vara att se till att eleven förstår vad de ska göra, att de har de verktyg de behöver för att slutföra arbetet och att de fortsätter att utvecklas och förstår vad som händer närmast. (enkätsvar, lärare)

Jag är inte bara handledare, jag är ju faktiskt lärare också. Vilket jag tror är en fördel. På så sätt tror jag att jag bättre förstår lektionsupplägget och kan hjälpa och stötta elever. Samtidigt som jag fångar upp vad som sker i klassrummet. (enkätsvar, lärare)

Analysen visar att handledaren i rummet uppfattas av respondenterna har en viktig roll. Det skapar en trygghet för fjärrläraren att ha en annan vuxen i det mottagande rummet. Handledaren får agera ”brygga” mellan elev och fjärrlärare. Men det finns ständigt nå-

got som fjärrlärarna och handledarna efterfrågar och det är en gemensam tid då de vid tillfällen kan hjälpas åt att starta upp en lektion, stämma av och förbereda sig. Respondenterna efterfrågar mer tid till att kommunicera upplägg, behov, gruppens dagsform och eventuella aktiviteter.

Jag tänker att man helst ha lite tid att förbereda, kanske inte förbereda tillsammans, men i alla fall att man har tid att delge handledaren vad som kommer ske. (intervju, lärare)

När man börjar lektionen, att tekniken ska fungera. Och att eleverna sitter på plats och är beredda. Det tycker jag är viktigt. (intervju, lärare)

Eftersom jag har både handledar- och lärarperspektiv på det här, tycker jag att det är viktigt att poängtera att läraren får fokusera på själva lektionen, medan handledaren kan hjälpa till med det praktiska. Det är skönt att som handledare ibland frånga alla krav och lämna över lektionen åt läraren, som kan sin sak. Jag ser då till att alla sitter på sina platser och att allt fungerar. (intervju, lärare)

Analysen visar att handledarna är inne på samma spår som fjärrlärarna. Men handledarna fokuserar mer på att kunna hjälpa till och vara stödjande för både lärarna och eleverna.

För att kunna förbereda eleverna på det och framförallt så att man har allt material tillgängligt om man behöver kopiera någonting och så. Kan ju vara så att man behöver jobba med eleverna innan kanske, och läsa någonting tillsammans med dom, så att man har det klart för sig. (intervju, handledare)

Som handledare är det viktigt att jag har koll på det tekniska. Undervisningen får läraren ta hand om. Är det däremot något som ska förberedas känns det bra att läraren och jag har kontakt innan. Ibland får jag ett mejl, ibland ett sms. (intervju, handledare)

Analysen visar att läraren på skärmen riskerar att glömmas bort. Då är det lättare för handledaren att bli engagerad och riskerar att ta över lektionen.

Jag tycker det har gått bra, men känner att det är viktigt att som handledare vara aktiv och kunna hjälpa till. Jag har kanske "hjälpt till" för mycket ibland och "glömt" att jag inte ska hålla lektionen. (enkätsvar, handledare)

Beroende lite på vilken lärarstil läraren har, skiljer sig behovet av mig på plats. En del lärare har stort behov av mig – att jag är aktiv, springer runt i lokalen, delar ut papper och samlar in svar. Medan andra, mer teknikvana lärare använder sig av tekniken och då blir jag mer en fluga på väggen. (enkätsvar, handledare)

Om tekniken inte fungerar som den ska eller om det är annat strul under lektionen, har handledaren förväntningar på sig att styra upp lektionen. Men även vid ett problemfritt scenario finns det exempel då handledaren tar kontroll över lektionsarbetet och riskerar att ta över lektionen. Tanken är återkommande hos handledarna trots att medvetenheten om skillnaderna i rollerna är tydliga.

Det får ju inte vara vi som handledare liksom tar över lektionen. Det är ju den som är lärare som ska vara lärare. Som ska undervisa. (intervju, handledare)

Det har ju hänt att tekniken inte fungerat, att det har varit strul med internet eller annat. Men det är ingen skillnad från om en lärare är borta från närundervisning. Jag får helt enkelt hoppa in och lösa det, för att hjälpa läraren. (intervju, handledare)

Ett tydligt mönster vid analysen är att handledarna önskar känna sig delaktighet i planering av lektioner och i genomförande av lektioner.

Jag vill ju gärna veta innan lektionen vad som ska hända. Jag vill vara med och få en del av planeringen. (intervju, handledare)

Det känns ju självklart tryggt att få veta innan lektionen vad som kommer att tas upp, eller vilka uppgifter som kommer. Men det behöver inte vara så komplicerat egentligen. Det känns alltid kul att bli inkluderad av läraren i lärplattformen. (intervju, handledare)

INKLUDERING

ANALYSEN VISAR ATT handledaren kan fungera som en brygga mellan elev och lärare och personifiera den semidigitala miljön fjärrundervisning handlar om. Lärare uttrycker att personen som har handledarrollen är bra på att skapa relationer med eleverna.

Också att man är bra på att skapa relation med eleverna, för det är ju oftast som någon tidigare sa,

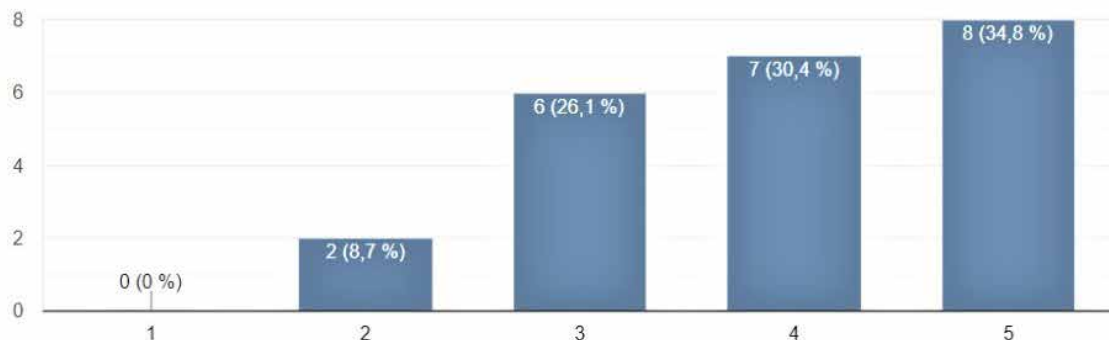
en länk mellan läraren och eleverna. Som kanske oftast känner dem bättre. (intervju, lärare)

Det är nog lättare att lära känna eleverna när man står där i rummet, läser in kroppsspråk och så. Skärmen tar ju faktiskt bort en del av interaktionen. Trots att jag försöker lära känna eleverna digitalt är det skönt att ha handledaren i rummet som ser lektionen med mer

Figur 3: Eleverna har uppskattat utifrån en skala på 1–5 hur mycket de anser att läraren hjälper hen i skolarbetet om hen behöver det. 1 står för att eleven anser sig få mycket liten hjälp av fjärrläraren om eleven så önskar och 5 där fjärrläraren kan hjälpa eleven om hen behöver.

Fjärrläraren hjälper mig i skolarbetet om jag behöver det

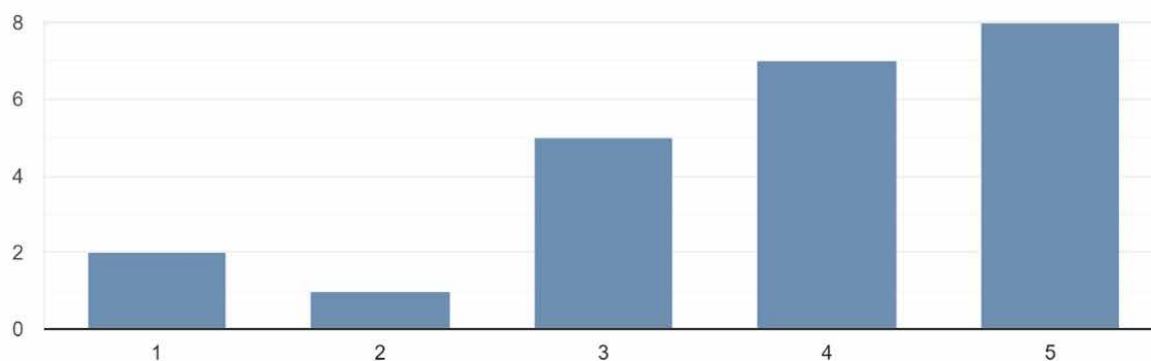
23 svar

Figur 4: Eleverna har uppskattat utifrån en skala på 1–5 hur mycket de anser att handledaren hjälper hen i skolarbetet om hen behöver det. 1 står för att eleven anser sig få mycket liten hjälp av handledaren om hen så önskar och 5 där handledaren kan hjälpa eleven om hen behöver det.

Handledaren hjälper mig i skolarbetet om jag behöver det

23 svar

vuxna ögon. En vuxen som kan prata med mig på ett vuxet sätt och som kanske fångar upp saker och ting som sker i elevgruppen, som jag missar i klassrummet eftersom jag inte är där. (intervju, lärare)

Analysen av elevenkäterna visar att majoriteterna av eleverna upplever att den fjärrundervisande läraren i högre grad hjälper elever vid behov.

Eleverna upplever i högre grad att de undervisande fjärrlärarna inte hinner att hjälpa elever som är i behov av hjälp och stöd.

Resultatet visar att eleverna har en tydlig bild av vad handledaren ska göra under lektionspassen, och ser handledaren som ett stöd under lektionen.

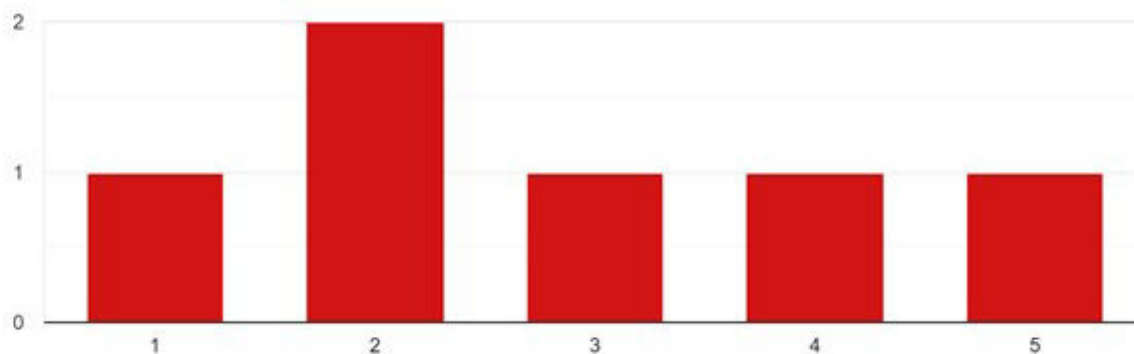
En handledare ska vara bredvid och förklara saker man inte förstod och hjälpa med saker som jag behöver hjälp med. Som till exempel om jag inte hörde vad läraren sa, så kan handledaren förklara och upprepa. (enkät, elev)

Jag tycker det är viktigt att när jag är handledare, att jag finns där och kan försöka förklara och stötta om det är något som är oklart. Det händer saker i klassrummet som läraren på teven inte alltid uppfattar. Ibland behöver jag be läraren upprepa en gång till, men jag försöker att inte störa lektionen för mycket, utan aktivt lyssna och delta. (intervju, handledare)

Figur 5: Diagram över självskattnings där lärare fått ta ställning till huruvida de anser sig ha förutsättningar att hjälpa elever (vid fjärrundervisning) som har behov av det. Skalan är en stigande skala från 1 där läraren anser sig inte ha förutsättningar till 5 där läraren anser sig ha förutsättningar att hjälpa de elever som har behov av hjälp vid en fjärrundervisningslektion.

Jag har förutsättningar att hjälpa elever som är i behov av det

6 svar

Det finns en upplevd skillnad att träffa elever analogt, gentemot att läraren enbart träffar sina elever digitalt.Handledaren och fjärrläraren ska utgöra ett team där handledaren är den fysiske personen i rummet. Att handledaren och fjärrläraren har möjlighet att ses tillsammans med eleverna bidrar till ett gott samarbete

Jag önskar också att man får komma till XXX och titta på miljön, hur ser skolbyggnaden ut, vad finns runt omkring, i närmiljön, tänker jag. (intervju, lärare)

Mina bästa erfarenheter är när jag har tagit de elever jag undervisar digitalt på analoga träffar. Då upplever jag att det uppstår en dynamik mellan oss som vi kan ta med oss in i det digitala klassrummet. Det uppstår liksom gemensamma minnen man kan använda som referens i undervisningen. (enkätsvar, lärare)

TRANSPARENS

LÄRARENS SYNVINKEL ÄR begränsad eftersom det mottagande klassrummet speglas genom en webbkamera. Det som händer på sidan av eller bakom kameran är dold för läraren. I analysen framgår att den undervisande läraren önskar en större transparens.

Jag tänker också på att den webbkameran vi har, till exempel på XXX, jag ser ju inte alla elever samtidigt i bild. Speciellt också när jag delar någonting och ska visa. Då har jag ju bara en liten bild på gruppen som jag undervisar. Och då är ju handledaren mina ögon i klassrummet och kan ge mig information om vad som händer och hur eleverna reagerar på olika instruktioner och så. (intervju, lärare)

Lärare lyfter problematiken att inte alla elever uppskattar det digitala klassrummet.

Bra då när de pratar och visar hur de gjort, men vissa gillar inte kameran... (enkät, lärare)

I de bästa av världar skulle det vara skönt att ha flera olika kameror, ur flera olika vinklar för att få in så mycket av rummet som möjligt. Men å andra sidan förstår jag att det finns begränsad budget, eller en avsaknad hos skolledning och kommun att vilja satsa på det här och se det som en positiv möjlighet. Viktigt är då att handledaren är transparent med vad som sker i klassrummet. (intervju, lärare)

SAMMANFATTNING

STUDIENS SYFTE ÄR att öka kunskapen om handledarens roll i fjärrundervisning och på så sätt tydligare definiera handledarrollen. Detta görs genom att besvara följande frågeställningar: Vad gör ett gott samarbete mellan handledare och fjärrundervisande lärare? Vilka behov upplever de tillfrågade uppstår i fjärrundervisning?

Resultaten visar att lärarna och handledarna känner att det är viktigt med en god kommunikation mellan dem. De efterfrågar större möjligheter att hinna förbereda, stämma av dagsformen och känna att de har koll på lektionen, så allt är förberett. Såväl i klassrummet som för den undervisande läraren.

Respondenterna menar att kommunikationen mellan lärare och elev riskerar att bli mindre tydlig. Eftersom både eleven och läraren saknar möjligheten att tolka varandras kroppsspråk minskas i den digitala infrastrukturen som undervisningen bygger på. Fjärrundervisning med handledare på plats ökar möjligheten för den fjärrundervisande läraren att fånga upp vad som sker i gruppen.

Resultaten visar att respondenterna tycker att handledaren har en viktig roll i fjärrundervisningen som pedagogisk praktik. I resultatet framgår av svaren från eleverna att de uppskattar att handledaren finns på plats och har möjlighet att förklara eller stötta de elever som har behov. Den spontana kommunikationen riskerar att inte bli spontan vid fjärrundervisning. Handledarens uppgift blir att stötta och hjälpa de elever som har behov och återkoppla till undervisande lärare.

Under tiden försöksverksamheten pågick, ingick Värmdö Skärgårdsskola som en av åtta huvudmän i Ifous FoU-program Digitala lärmiljöer – likvärdig utbildning med fjärr- och distansundervisning (2019–2022). Artikeln presenterar en samlad analys av pedagogers tankar, metoder och funderingar kring handledarens roll. Även handledarnas reflektioner över sin roll gentemot pedagogerna presenteras och analyseras. För att stärka pedagogernas och handledarnas

svar lyfts även ett par elevers reflektioner fram i ett försök att bekräfta att det handledarna och lärarna upplever också upplevs av de elever som befinner sig i fjärrundervisningen.

I bakgrunden förklaras upprinnelsen till verksamhet, hur verksamheten är utformad idag och hur arbetet med att skapa ramen för fjärrundervisningen gick till. Förhoppningen är att artikeln kan inspirera och bidra till andra skolors utveckling av arbete med fjärrundervisning.

Under försöksverksamheten har det varit ett krav från Skolverket (*proposition 2019/20:127, s. 66*) att det vid undervisningstillfällena finns en handledare i det mottagande rummet. Från början var det önskvärt att denne handledare hade en pedagogisk examen. Anledningen till detta var att man kunde se till att det fanns legitimerade lärare på de olika öarna – och på så sätt kunna sprida på kompetensen. Lärarna kunde bedriva undervisning i sitt ämne genom när- och fjärrundervisning samt agera handledare i de ämnen hen inte var behörig i. Den utbildade pedagogen i handledarrollen hade en förståelse för läroplanstexter och erfarenhet av att anpassa och revidera uppgifter beroende på mottagare. Tanken var också att genom auskultation kunna bidra med tankar för att utveckla sitt eget och den andre lärarens digitala lärande.

Allt eftersom försöksverksamheten pågick frångicks dock detta krav, i stället har handledaren kommit att bli olika personer med icke pedagogisk bakgrund. Det har visat sig att ha en vuxen i rummet som har de rätta kvaliteterna, fungerar lika bra som en utbildad pedagog.

DISKUSSION

RESULTATET VISAR ATT den naturliga koppling som finns mellan elev och lärare i närundervisning i form av kroppsspråk, gester och mimik, blir mindre tydlig vid fjärrundervisning och att handledernas roll då upplevs som en trygghet både för elever och för läraren.

Framför allt får handledaren en mer naturlig och spontan relation med eleverna i klassen än läraren bakom skärmen. Resultatet visar att den naturliga kommunikation som uppstår mellan två människor som befinner sig i samma rum försvinner från sändarrummet till mottagarrummet, och de elever som finns i mottagande klassrum behöver känna trygghet i handledaren. Samtidigt kan handledaren bidra med en viss trygghet för undervisande lärare genom att bekräfta att eleverna har förstått uppgifter och genomgångar samt bistå med ytterligare förklaringar om så behövs. Handledarna uttrycker också att det stundtals kan vara svårt att inte hjälpa till för mycket eller att ta över en lektion.

Handledaren skulle också kunna ses som att den fungerar som en form av vuxen elev i klassrummet, då denne ska förstå uppgifterna och kunna hjälpa och stötta de elever som har svårare att förstå lektionsinnehållet. Eleverna uttrycker sig att de upplever det känns mer naturligt och enkelt att föra en spontan diskussion med handledaren mellan lektionerna än direkt med läraren på skärmen.

Lärares och elevers svar visar att tydligheten av att definiera sin roll i sammanhanget är nödvändig. Detta för att inte riskera att handledare ”kör över” läraren eller att handledaren tar över lektionen. Av resultatet framgår att det vid en fjärrlektion är tydligt att läraren undervisar och handledaren är en bakgrundsfigur. Det upplevs också av respondenterna att det krävs ett tydligt pedagogiskt ledarskap, något som svaren från respondenterna visar kanske blir ännu viktigare i det som kan beskrivas som ett semidigitalt sammanhang. Eftersom läraren är med på länk och undervisningen sker synkront – alltså här och nu, inte inspelat och i

efterhand, är det viktigt att läraren styr över innehållet i lektionen till dess att den når mottagande klassrum.

Lärarna är ense om att undervisningen som sker på fjärr inte är densamma som den analoga undervisningen. Situationen kräver en annan sorts pedagogik och det finns en trygghet i att det finns en annan vuxen i det mottagande rummet. Respondenterna är också eniga i att det från början fanns en oerfarenhet och teknikrädsla när skolan inledde försöksverksamheten kom att minska. I stället kan lärarna fokusera mer på elevnära frågor som hur fjärrlärarna kan hjälpa eleverna, relationellt ledarskap, få eleverna att nå sina mål och försöka hitta variation i sin undervisning.

I respondenternas svar framgår det att eleverna stundtals upplever att fjärrläraren är trög. Denna upplevda tröghet kan bero på brister i kommunikation mellan lärare och handledare, mellan handledare och lärare, mellan lärare och elev samt mellan elev och handledare. Om handledaren har skapat sig rollen som ”aktiv” och känner att hen har en förmåga att eventuellt ta över lektionen eller kanske ställer för höga krav på sig själv i rollen som handledare, kan det vara bra att påminnas om att handledarrollen ska vara en stöttning till elever och hjälp till undervisande lärare. Handledarrollen fokuserar på att skapa en trygg miljö för eleverna och säkerställa ordning och att tekniken fungera.

Det är önskvärt, från både handledare och fjärrlärare, att de har en tydlig dialog med varandra. En dialog för att de ska känna att de får möjlighet att diskutera förberedelser, se till att material finns på plats, eller relationella samtal.

Av resultatet framgår att handledaren har en mycket viktig roll att hjälpa och stötta läraren som en förlängd arm mellan den fysiska läraren och det fysiska klassrummet. Även i relationsskapandet mellan eleverna och lärare fyller handledaren en stor roll.

DE TEMAN SOM framträdde ur materialet och som presenteras i resultatdelen hör ihop och bildar en enhet, de kan sammanfattas enligt följande:

Kommunikation

- Det är viktigt att undervisande lärare och handledare har en aktiv kommunikation innan, under och efter lektionspass. Kommunikationen bör handla om att förbereda och bedriva undervisning samt att reflektera efter genomförd lektion.

Tydlighet

- Det innebär att rollerna i klassrummet är tydliga. Läraren står för undervisning och handledaren är lärarens ”högra hand”. Handledaren ska finnas där, men inte synas eller ta över undervisningen. Tydlighet syftar också lektionsupplägg så att handledaren vet vad lektionen ska handla om, att eleverna får en tydlig inramning och att material finns tillgänglig för såväl handledare som elev.

Inkludering

- Elev, lärare och handledare ska alla känna sig inkluderade i undervisningen. Det handlar om att skapa en inkluderande miljö där den undervisande läraren får ta del av hela klassrummet, även det som sker utanför bild. Men också att det finns aktiviteter under lektionen där handledaren är inkluderad exempelvis att dela ut papper, skriva anteckningar på tavlan eller hjälpa elever som behöver stöd.

Transparens

- Eftersom läraren inte befinner sig på det mottagande rummet, är det viktigt med transparens kring vad som händer i det fysiska rummet. Men också en transparens om lektionsupplägg så varken handledare eller elev överraskas. Till transparens hör också en god relation mellan handledare och lärare. Det ska finnas tid och möjlighet att reflektera och förbereda inför och efter lektionspassen.

KOMMUNIKATION

Studiens resultat visar att respondenterna menar att det är viktigt med kommunikation mellan pedagog, handledare och elever. Att det finns en tydlighet mellan de tre parterna, så att alla involverade i fjärrlektionen

förstår vad, när och hur det ska göras, dessutom varför det är viktigt att det görs under lektionen. Det framgår att det saknas utrymme för detta i schemalaggningsen, vilket blir en organisatorisk fråga huruvida fjärrundervisningens kvalitet ska få kosta lite mer än konventionell undervisning.

En lösning är att se till att lärare och handledare får möjlighet att kontrollera att tekniken fungerar, diskutera lektionens upplägg och se till att allt material är på plats en kort stund innan lektionsstart. På så sätt, menar respondenterna, skulle en större trygghet skapas. En gemensam avstämning efter genomförd lektion är en viktig förutsättning för att summera lektionen och försöka undvika möjliga problem inför kommande lektioner.

TYDLIGHET

Lärarna säger att det är viktigt att handledaren vet vad den ska göra, medan handledarna lyfter fram att det är läraren som ska styra innehållet i lektionen. Samspelet mellan undervisande lärare och handledare bör fungera bra. Båda rollerna är viktiga för att få fjärrundervisningen att fungera. Det finns en poäng i att skilja mellan lärarrollen och handledarrollen, men eftersom de befinner sig på skilda platser i rum, men inte i tid, riskerar rollerna att flyta ihop. Framför allt om handledaren tar över lektionen och läraren inte kan få en helhetsbild över situationen på andra sidan skärmen.

Lärarens bild av klassrummet är begränsad till det som syns i bildskärmen. Allt som sker utanför webbkamerans vinkel syns inte, därför blir det extra viktigt att det finns en tydlighet mellan handledare och undervisande lärare gentemot elevgruppen. Både handledare och lärare undervisar tillsammans och ser till att uppgifterna är tydliga för eleven.

Tydlighet hänger ihop med såväl tydlig kommunikation som tydlig transparens.

INKLUDERING

Resultaten visar att det en önskan att känna sig mer inkluderade som lärare, handledare och elev. Lärarna vill att handledarna ska vara mer inkluderade, genom att finnas i rummet men inte ta över lektionerna. Eleverna känner sig inkluderade på grund av

att handledaren finns i rummet. Handledarna vill vara mer inkluderade i lärarnas planering och genomförande av lektionen, för att kunna stötta och hjälpa där det behövs.

Resultaten visar dessutom att det inte är enkelt att i en fjärrundervisningskontext känna sig inkluderad. Det är viktigt att undervisande lärare är förberedd, tar sig tid att kommunicera tydligt med handledaren så handledaren känner sig förberedd, har koll på lektionsupplägget och vad som förväntas av hen. Lärarens behov av handledaren skiftar. Under vissa lektioner önskar läraren att handledaren är aktiv och skriver på tavlan, delar ut papper eller samlar in uppgifter. Medan under andra lektioner vill läraren att handledaren ska verka i periferin. Oavsett vilken roll handledaren förväntas ha framkommer det dock betydelsefullt att hen visar engagemang och intresse för lektionen som pågår.

För att få till den transparens som efterfrågas behövs tydliga kommunikationskanaler. Handledarna nämner att det skulle räcka med ett enkelt SMS innan lektionen eller meddelande i chattar som finns i lärmiljön för att handledaren ska känna sig förberedd. Även bland lärarna lyfts behovet att snabbt kunna få till en smidig och enkel kommunikationsväg med handledaren.

TRANSPARENS

Respondenterna efterfrågar transparens, och tydlighet för alla inblandade i fjärrundervisningen. Vikten av att veta vad som ska hända, vad som sker i rummet och vad som händer efter en lektion lyfts fram. Handledare efterfrågar att få ta del av planering i förväg. Såväl pedagogisk personal samt handledarna efterfrågar mer tid för planering, förberedelser, genomförandet och återkoppling av fjärrlektionen och menar att det tar längre tid än en närlektion. Både handledare och pedagogisk personal efterfrågar en kort förberedelsetid innan lektionens start. Samt en kort stund efter, för att samla upp och gemensamt reflektera. Även om det är önskvärt att en fjärrlektion ska efterlikna en traditionell närlektion, innebär det att det skulle behövas mer tid för att uppnå samma kvalitet på en fjärrlektion och en närlektion.

Begränsningar finns i kommunikationen där läraren endast kan se vad som sker på sin skärm och att den icke-verbala kommunikationen går förlorad. (SOU 2012:76, s187). Det är här som vi kan se att handledarens roll är avgörande för situationen. Det

är handledaren som får en viktigare roll och som får bli lärarens hjälp i klassrummet. Och den naturliga länken mellan människa och teknik.

PRAKTISKA IMPLIKATIONER

- ★ Fjärrundervisning är en bra lösning för att möjliggöra en skolgång även i glesbygd.
- ★ Organisationen kring fjärrundervisning ser annorlunda ut jämfört med traditionell undervisning.
- ★ Fjärrundervisning är mer resurskrävande både när det gäller tid och pengar.
- ★Handledarens roll i fjärrundervisningen är avgörande och ökar tryggheten för eleven.

Fjärrundervisning är en lösning som har fungerat väl i Värmdö skärgårdsskola i den tid då skolan ingick i Skolverkets försöksverksamhet. Skolans utmaningar är små, åldersintegrerade, elevgrupper som befinner sig på olika geografiska plaster. Att säkerställa en likvärdig utbildning med legitimerade lärare gav skärgårdsskolan en osäker framtid. Genom att sammankoppla elevgrupperna på de olika öarna genom IKT för att bedriva undervisning, minskade hindren och läraren kunde bedriva en mer jämlik undervisning.

Artikeln fokuserar på handledarna och lärarna har för erfarenheter av fjärrundervisning och under datainsamlingsperioden går det att skönja återkommande önskemål. Generellt framgår från studien är att fjärrundervisning behövs planeras mer detaljerat än traditionell undervisning, eftersom respondenterna efterfrågar en tydlighet i planerandet av undervisningen för såväl elever som handledare. Respondenterna lyfter också fram att handledaren och läraren har möjlighet till en kommunikation som är snabb, enkel och informativ. Det efterfrågas också förändringar i organisationen som ger utrymme för lärare och handledare att innan lektionstillfället träffas för att stämma av och förbereda. Likväl som de önskar mer tid till

efterarbete eftersom det upplevs att det saknas en del ickeverbal kommunikation som naturligt sker i mötet i en närundervisning.

Handledarrollen är viktig för elever som erhåller fjärrundervisning särskilt i grundskolans senare år. Det studien lyfter fram är att eleverna känner en mer naturlig relation med handledaren till exempel när det gäller att ställa frågor under lektionstid än att avbryta läraren som fjärrundervisare. I inledningen till studien citerar jag ett reportage från tidningen *Läraren*, *Fjärrundervisning håller skärgårdsskolan öppen* av Gustaf Rosensköld (Läraren, 2018) där journalisten frågar om det inte är svårt att pocka på lärarens undervisning. En av de tillfrågade eleverna svarar då: "Då frågar jag oftast läraren här i stället", vilket syftar på handledaren i rummet. Citatet illustrerar elevens naturliga inställning till fjärrundervisning – om det är svårt för eleven att få lärarens uppmärksamhet finns handledaren till hands som en trygg punkt, en vuxen som kan förklara eller som en spontan frågelåda. Då är det också handledarens roll att förmedla detta till den undervisande läraren och agera som en brygga mellan elev och lärare, minska avståndet mellan barn och vuxen och bli en koppling mellan det analoga och det digitala och den självklara rubriken på artikeln.

REFERENSLISTA

- ★ Asker, A. (2003) "Djurö skola får hjälp att bli bra," *Svenska Dagbladet*, 26 Maj. Tillgänglig på Internet: <https://www.svd.se/djuro-skola-far-hjalp-att-bli-bra> (Hämtad 2022-02-13).
- ★ Bryman, Allan. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber
- ★ *Fjärrundervisning, distansundervisning och vissa frågor om entreprenad* [Elektronisk resurs]. (2020). Regeringskansliet Tillgänglig på Internet: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/lagadsremiss/2020/02/fjarrundervisning-distansundervisning-och-vissa-fragor-om-entreprenad/>
- ★ *God forskningssed* [Elektronisk resurs]. Reviderad utgåva (2017). Stockholm: Vetenskapsrådet Tillgänglig på Internet: <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>
- ★ Hallberg, P. (1978). [*Review of Hermeneutik*]. *Sammlaren*, 99, 122–139. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-358754> (Hämtad 2022-03-13)
- ★ *Möjligheter till fjärrundervisning* [Elektronisk resurs], 2014 Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/sb/d/18296/a/251915> (Hämtad 2022-03-13)
- ★ Olsson, Anders (2017). *Den okända texten: En essä om tolkningsteori från kyrkofäderna till Derrida* [Elektronisk resurs]. Albert Bonniers förlag
- ★ Rosensköld, G (2018). "Fjärrundervisning håller skärgårdsskolan öppen" *Läraren*, 12 april <https://www.lararen.se/nyheter/reportage/fjarrundervisning-haller-skargardsskolan-oppen> (Hämtad 2022-03-13)
- ★ Segolsson, Mikael (2011). *Lärandets hermeneutik: tolkningens och dialogens betydelse för lärandet med bildningstanken som utgångspunkt*. Diss. Tillgänglig på Internet: <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:393405/FULLTEXT01> (Hämtad 2022-03-13)
- ★ Skolverket, SOU 2012:76: *Utbildning för elever i samhällsvård och fjärr- och distansundervisning* <https://www.regeringen.se/49b717/contentassets/afe55cb4ee5e4ff2a802a51ba6622c84/utbildning-for-elever-i-samhallsvard-och-fjarr--och-distansundervisning-sou-201276> (Hämtad 2022-03-13)
- ★ *Svartsö historia och kultur* (no date) *Svartso.org*. Tillgänglig på Internet: http://www.svartso.org/Skargardsliv/Svartsos_historia_och_kultur.html (Hämtad 2022-03-13).
- ★ SFS 2010:800. Skollagen. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- ★ Sverige. Utredningen om bättre möjligheter till fjärrundervisning och undervisning på entreprenad (2017). *Entreprenad, fjärrundervisning och distansundervisning*. Stockholm: Wolters Kluwer Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2017/05/sou-201744/> (Hämtad 2022-03-13)

- ★ U.S. Department of Education, Office of Planning, Evaluation, and Policy Development (2010) *Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies*, Washington, D.C.
- ★ Wikipedia contributors (no date) *Runmarö*, *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Tillgänglig på Internet: <https://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Runmar%C3%B6&oldid=49560027>. (Hämtad 2022-03-13)

APPENDIX

BILAGA 1

Enkät 1 – elev
Utvärdering av fjärrundervisning hösten 2018

I enkäten riktad till elever ställdes följande frågor. Enkäten bygger på Våga visa – enkäten som gör på uppdrag av kommunen varje år för att lyfta fram kvaliteten i skolan. Vi valde att utgå från den för att få mätbara och jämförbara data.

Värdera på en skala 1–5 följande påståenden. där 1 stämmer mycket dåligt och 5 stämmer mycket bra.

1. Mina lärare gör fjärrlektionerna intressanta
2. Mina fjärrlärare är bra på att förklara olika saker.
3. Skolarbetet via fjärr gör mig så nyfiken att jag får lust att lära mig mer
4. Fjärrläraren hjälper mig i skolarbetet om jag behöver det
5. Handledaren hjälper mig i skolarbetet om jag behöver det
6. Jag vet vad jag ska kunna för att nå kunskapskraven i de olika ämnena
7. Mina fjärrlärare förväntar sig att jag ska nå kunskapskraven i alla ämnen
8. Min fjärrlärare informerar mig om hur det går i skolarbetet
9. Jag lär mig nya saker varje dag vid fjärrundervisning
10. Mina fjärrlärare och jag pratar om vad jag ska göra för att förbättra mina resultat
11. Jag är med och planerar mitt eget arbete vid fjärrundervisning
12. Jag tar ansvar för mitt skolarbete vid fjärrundervisning
13. Eleverna är med och bestämmer hur vi ska arbeta med olika skoluppgifter vid fjärrundervisning
14. Fjärrlärarna tar hänsyn till elevernas åsikter
15. Jag är med och utvärderar fjärrundervisningen
16. Har du förslag eller kommentarer skriver du dem här

BILAGA 2

Enkät 1 – lärare
Lärarenkät: Utvärdering av fjärrundervisning hösten 2018

I enkäten riktad till elever ställdes följande frågor.

Enkäten bygger på frågorna från Våga visa – enkäten som gör på uppdrag av kommunen varje år för att

lyfta fram kvaliteten i skolan. Vi valde att utgå från den för att få mätbara och jämförbara data.

Värdera på en skala 1–5 följande påståenden. där 1 stämmer mycket dåligt och 5 stämmer mycket bra.

1. Jag informerar mina elever om vilka mål utbildningen har

- Mina elever förstår vad de ska kunna för att nå kunskapskraven
- Jag ser till att mina elevers vårdnadshavare vet vad som krävs för att nå kunskapskraven
- Jag har möjlighet att hitta utmaningar för mina elever
- Jag har utrymme att ge stimulerande uppgifter till alla elever
- Mina elever kan nå kunskapskraven i de ämnen jag undervisar
- Mina elever vill utvecklas och prestera bra i skolan
- Jag försöker inspirera mina elever att utvecklas så långt som möjligt
- Jag har förutsättningar att hjälpa elever som är i behov av det
- Jag anpassar undervisningen efter elevernas olika förutsättningar
- Jag försöker hitta alternativa arbetsätt för elever som har svårt att nå kunskapskraven
- På lektionerna har jag och eleverna diskussioner och debatter inom ramen för undervisningen
- Eleverna är med och påverkar lektionernas innehåll
- Jag låter mina elever påverka arbetsätten i undervisningen

BILAGA 3

Enkät 2, genomförd våren 2020

Frågor riktade till elever som handledts av handledare på plats och undervisats av lärare genom fjärrundervisning

- Hur länge har du haft fjärrundervisning?
- Vilket eller vilka ämnen har du haft fjärrundervisning i?
- Berätta om en lektion du minns var bra. Försök beskriv vad det var som gjorde att den var så bra.
- Kan du ge exempel på en mindre bra fjärrlektion?
- Berätta om vad du tycker en bra handledare ska göra. Ge gärna tydliga exempel!
- Vad ska en handledare INTE göra?
- Skulle du kunna ha en fjärrlektion helt utan handledare? Varför? Varför inte?
- Vad är det som skiljer handledaren från läraren?
- Har du något annat du vill berätta?

BILAGA 4

Enkätundersökning 2 genomförd våren 2020

Frågor riktade till lärare som jobbar med fjärrundervisning

- Vad tycker du skiljer en fjärrundervisningslektion från en närundervisningslektion gällande utifrån planering, genomförande, lärandemiljön, relationsskapande, uppföljning, resultat.
- Berätta om en lektion du minns var bra. Försök beskriv vad det var som gjorde att den var så bra.
- Kan du ge exempel på en mindre bra fjärrlektion? Vad var det som saknades? Försök vara så konkret som möjligt.
- Berätta om vad du tycker en bra handledare ska göra. Ge gärna tydliga exempel!
- Vad ska en handledare INTE göra?
- Skulle du kunna ha en fjärrlektion helt utan handledare? Varför? Varför inte?
- Har du något ytterligare du vill tillägga?

BILAGA 5

Enkätundersökning 2, genomförd våren 2020
Frågor riktade till handledare som jobbar med fjärrundervisning

1. I vilket eller vilka ämnen har du varit handledare i det mottagande rummet vid fjärrundervisning?
2. Berätta om en lektion du minns var bra. Försök beskriv vad det var som gjorde att den var så bra.
3. Kan du ge exempel på en mindre bra fjärrlektion? Vad var det som saknades? Försök vara så konkret som möjligt.
4. Berätta om vad du tycker en handledare ska göra. Ge gärna tydliga exempel!
5. Vad ska en handledare INTE göra?
6. Skulle du kunna ha en fjärrlektion helt utan uppkopplad lärare? Varför? Varför inte?
7. Har du något övrigt att tillägga? Erfarenheter, anekdoter, minnen?

BILAGA 6

Diskussionsunderlag för gruppintervju med lärare som genomfördes VT 2021.

- ★ Vilka förväntningar har du på handledaren innan/under/efter en lektion?
- ★ Vad krävs av en handledare för att optimera lärandet för eleverna?
- ★ Vad krävs av en handledare för att optimera ditt arbete som fjärrundervisande lärare?

Diskussionsunderlag för gruppintervju med handledare som genomfördes VT 2021.

- ★ Vilka förväntningar har du på den undervisande läraren innan/under/efter en lektion?
- ★ Vad krävs av en undervisande lärare för att optimera lärandet för eleverna?
- ★ Var krävs av fjärrundervisande läraren för att optimera ditt arbete som handledare?

SKOLPORTEN